

היום נלמד בעזרת ה':

בכורות דף יח

נימא כתנאי: לכאורה השאלה האם 'אפשר לצמצם בידי אדם' תלויה במחלוקת תנאים, המובאת בברייתא הבאה.

אם ההרוג נמצא בדיוק באמצע השטח שבין שתי עיירות, לדעת ת"ק לא היו עורפין עגלה, לדעת ר' אליעזר כל אחת מהעיירות מביאה עגלה בפני עצמה.

מאי לאו בהא קמיפלגי: לכאורה בזה הם נחלקו. לדעת תנא קמא אי אפשר לצמצם ולמדוד באופן מדויק ממש, ובהכרח שאחת מהעיירות קרובה יותר מהשניה לחלל, וממילא כל אחת מהעיירות יכולה לטעון שהיא הרחוקה, ולכן אף אחת מהן לא מביאה עגלה. אבל לדעת רבי אליעזר אפשר לצמצם, ואכן שתיהן קרובות באותה מידה. ולדעתו מה שאומרת התורה שהעיר "הקרובה" אל החלל מביאה עגלה, הכוונה אפילו לשתי עיירות קרובות ששתיהן מביאות. ולכן שתי העיירות צריכות להביא עגלה.

נמצא שזו מחלוקת תנאים האם אפשר לצמצם בידי אדם או לא.

קושיא: ותיסברא? אי קסבר וכו': אם תנא קמא סובר שאי אפשר לצמצם, מדוע לא עורפים עגלה כלל? הרי אחת מהעיירות חייבת להביא עגלה, ולכן שתי העיירות צריכות להביא עגלה אחת בשותפות ולעשות תנאי ביניהן. התנאי, שהעיר שבאמת אינה חייבת להביא עגלה, מוחלת על חלקה בעגלה לעיר שחייבת להביא, והעיר החייבת תתכפר בעגלה.

אלא להני תנאי וכו': אלא באמת גם ת"ק וגם רבי אליעזר סוברים שאפשר לצמצם. והמחלוקת שלהם היא, האם רק עיר אחת "קרובה" מביאה עגלה, ככתוב בפסוק, ולא שתי ערים קרובות, או שגם שתי ערים קרובות מביאות. לדעת תנא קמא 'קרובה ולא קרובות', ולכן הן פטורות. ולדעת רבי אליעזר 'קרובה ואפילו קרובות', ולכן הן חייבות להביא כל אחת עגלה בפני עצמה.

שאלה: מאי הוי עלה? מה מסקנת הדברים? האם לדעת רבנן אפשר לצמצם בידי אדם או לא?

תשובה: **אמר רב חייא בר אבין אמר רב עמרם:** כתוב בברייתא, אם נמצא החלל בדיוק בין שתי עיירות, לדעת ר' אליעזר שתייהן מביאות כל אחת עגלה בפני עצמה, לדעת חכמים שתייהן מביאות עגלה אחת בשותפות ועושות תנאי כנ"ל.

מאי קסברי רבנן וכו'? מה רבנן סוברים? אם הם סוברים שאפשר לצמצם (ושתי העיירות קרובות לחלל באותה מידה), קשה! כי ממה נפשך, אם הם סוברים 'קרובה ואפילו קרובות', אם כן כל אחת מהעיירות צריכה להביא עגלה בפני עצמה (כדעת רבי אליעזר). ואם הם סוברים 'קרובה ולא קרובות', אם כן אפילו עגלה אחת הן לא צריכות להביא!

אלא בהכרח שרבנן סוברים אי אפשר לצמצם, ולכן עיר אחת קרובה יותר מחברתה, ומכיון שלא ידוע מי זו, עליהן להביא עגלה אחת על ידי תנאי.

*

למדנו במשנה - ר' טרפון אומר [הכהן] בורר לו את היפה:

מאי טעמא דרבי טרפון? קא סבר ההוא דבריא נפק ברישא: הזכר הבריא הגדול והחזק יותר, יוצא ראשון.

*

למדנו במשנה - ר' עקיבא אומר משמנין כו': משמנין ביניהן.

אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן - הכהן נוטל כחושה: זו כוונתו של רבי עקיבא. שהכהן מקבל את הזכר הכחוש, והבעלים את השמן.

קושיא: **אמר ליה רבי חייא בר אבא לרבי יוחנן - והא אנן 'משמנין ביניהן' תנן:** כך אומר רבי עקיבא במשנה. ולכאורה הכוונה שהם חולקים בהפרש של השומן שיש בשני על הראשון.

תירוץ: אמר ליה - עד דאכלת וכו'. עד שאכלת תמרים והתפנקת בבבל, אני למדתי את דעת רבי עקיבא מהסיפא של המשנה. במקרה שמת אחד מהזכרים. 'מת אחד מהן רבי טרפון אומר יחלוקו, ר' עקיבא אומר המוציא מחבירו עליו הראיה'.

אם רבי עקיבא סובר שהם חולקים בהפרש של השומן שיש בשני יותר מהראשון, אם כן כמו שכאשר שני הזכרים בחיים הם חולקים בשומן, כך גם כאשר מת אחד מהם הם צריכים לחלוק בזכר שנשאר (כי הם תמיד מתחלקים בשווה בזכרים). אלא בהכרח שמהי כוונתו של רבי עקיבא 'משמנין ביניהן'? שהשומן יהא מוטל בויכוח ביניהן, כלומר שעל ההפרש בשומן של האחד מהשני, הם באין לדין תורה. והבעל הבית אומר לכהן תביא ראיה שהזכר השמן הוא הבכור ותיקח אותו. (וכל עוד אין לו ראיה, הוא נשאר אצל בעל הבית, והכהן מקבל את הכחוש).

*

למדנו במשנה - והשני ירעה עד שיסתאב, וחייב במתנות ורבי יוסי פוטר:

מאי טעמא דרבי מאיר? כלומר מה טעם של התנא הראשון המחייב במתנות. והוא התנא רבי מאיר, כי 'סתם משנה' רבי מאיר היא (= משנה הכתובה בסתם בלא שם של תנא, היא דעת רבי מאיר).

אמר ר' יוחנן: הואיל והכהן בא בטענה לבעת הבית שמגיע לו את המתנות משני צדדין. כלומר אם הזכר שנמצא ביד בעל הבית הוא הבכור, אם כן כולו מגיע לכהן, והכהן יחליף עם הבעל הבית ויתן לו את הזכר שנמצא אצלו ובכל אופן הוא יקבל מהזכר ההוא את המתנות. ואם הזכר שנמצא ביד בעל הבית הוא לא הבכור, אם כן מגיע לו מתנות ממנו.

ור' יוסי מאי טעמא? מדוע הוא פוטר ממתנות? מכאן רבא - חכמים עשו את הזכר שנמצא בידי בעל הבית כאילו הכהן זכה בו, אפילו שבאמת מעולם הוא לא הגיע לידו, בכל אופן הם החשיבו אותו כאילו הוא הגיע לידו והוא זכה בו, ולאחר מכן, אחרי שנפל בו מום הוא 'מכר' לישראל את הזכר הזה תמורת הזכר שקיבל תמורתו. (הסיבה שעשו כאילו הכהן זכה בו, משום שבתחילה היתה לכהן שייכות בו, כי יש כאן ספק מי הבכור ויתכן שהוא הבכור). והדין הוא שבכור שמכר אותו

הכהן לישראל, פטור ממתנות. ולכן אין הכהן יכול לבוא עליו משני צדדיו, כי אם הוא באמת בכור הוא פטור ממתנות.

מקרה שלכו"ע 'ספק בכור' חייב במתנות:

אמר ר' אלעזר - הכל מודים בספק בכור: במקרה שיש ספק בכור והכהן לא מקבל כלום, כגון במקרה המובא בסוף המשנה אם נולדו זכר ונקבה אין הכהן מקבל כלום. בכזה מקרה לכו"ע הבעלים חייב לתת את המתנות לכהן מהזכר. משום שכאן אי אפשר לומר שעשו חכמים את הכהן כאילו הוא זכה בבכור והחליף אותו עם הבעלים תמורת בהמה אחרת, שהרי הוא לא קיבל כלום.

קושיא: 'הכל מודים' מאן? ר' יוסי. פשיטא! עד כאן וכו': הרי מיהו המודה לדין הזה? הוא רבי יוסי הפוטר ממתנות כשיש שני זכרים. אך זהו פשיטא! משום שכאמור כל טעמו של רבי יוסי לפטור ממתנות, זהו רק כשהחליפין ביד הכהן, שאז עשו את שאינו זוכה כזוכה, כנ"ל. אבל כשאין חליפין ביד כהן, הוא חייב במתנות.

תירוץ: מהו דתימא וכו': היה מקום לחשוב שטעמו של רבי יוסי הפוטר ממתנות אינו בגלל 'שעשו את שאינו זוכה כזוכה', אלא בגלל שאם תחייב ספק בכור במתנות, יבואו להתיר בו גיזה ועבודה, כי יחשבו שהוא חולין ואינו בכור (שהרי בכור פטור ממתנות והוא חייב). והאמת שהוא אסור בגיזה ועבודה משום שהוא ספק בכור. ואם כן אפילו במקרה 'שאין חליפין ביד כהן' עלינו לפטור אותו ממתנות. כך היינו חושבים. קמ"ל שהטעם שהוא פוטר בגלל שעשו את שאינו זוכה כזוכה, וכל זה דוקא במקרה שהכהן מקבל בהמה אחת וכו"ל. אבל אם אינו מקבל, הוא לא פוטר אותו ממתנות.

קושיא: ומי מצית אמרת הכי? האם הייתי יכול לחשוב שטעמו של רבי יוסי לפטור מתנות משום החשש של גיזה ועבודה, ואז היינו פוטרם גם כשאין חליפין ביד כהן? והרי כתוב בסיפא של המשנה (כלומר במשנה הבאה) 'שהיה רבי יוסי אומר כל שחליפין ביד כהן פטור מן המתנות, ורבי מאיר מחייב'. ומשמע שדוקא כאשר חליפין ביד כהן הוא פטור ממתנות, ואילו כשאין חליפין ביד כהן הוא לא פוטר!

תירוץ: מהו דתימא: היה מקום לחשוב שר' יוסי מדבר אליבא דרבי מאיר. כלומר הוא אומר לרבי מאיר - לשיטתי אפילו כשאין חליפין ביד כהן יש לפטור ממתנות, כי אם תחייב במתנות יבואו להתיר בו גיזה ועובדה. אבל לשיטתך שאתה מחייב במתנות, תודה לי לפחות שבמקרה שיש חליפין ביד כהן, שחכמים עשו שאינו זוכה כזוכה והוא פטור ממתנות. ועונה ר' מאיר לרבי יוסי - אני לא מסכים איתך, וסובר שלא עשו את שאינו זוכה כזוכה. כך היינו חושבים. ועל כך בא רבי אליעזר וחדש לנו שאין זה טעמו של רבי יוסי. אלא טעמו משום שחליפין ביד כהן, ולכן במקרה שאין חליפין ביד כהן הוא מחייב במתנות.

מקרה שלכו"ע 'ספק מעשר' פטור ממתנות:

ואמר רב פפא - הכל מודים בספק מעשר: אם היו שתי קבוצות של בהמות, אחת בהמות של 'מעשר בהמה' והשניה בהמות חולין, וקפצה בהמה אחת מהמעשר אל תוך בהמות החולין, כל בהמות החולין ירעו עד שיפול בהם מום, ואז הבעלים יאכלו אותם. בכזה מקרה לכו"ע הוא פטור מלתת מהם מתנות לכהן.

קושיא: 'הכל מודים' מאן? ר' מאיר. פשיטא! עד כאן וכו': הרי למי הכוונה שהוא מודה? זהו רבי מאיר הסובר בספק בכור שחייב במתנות, ובספק מעשר הוא מודה שפטור. אך הרי זה פשיטא! כי כל הסיבה שרבי מאיר מחייב בספק בכור, משום שהכהן בא בטענה על הבעלים משני צדדין שממה נפשך מגיע לו המתנות וכו"ל. אבל ב'ספק מעשר' אין לו טענה כזו, כי אם באמת הבהמה הזו היא 'מעשר' לא מגיע לכהן מתנות ממנה (כי המעשר קרב כקרבן שלמים).

תירוץ: מהו דתימא: היה מקום לחשוב שטעמו של ר' מאיר המחייב במתנות אינו משום שהכהן בא משני צדדין, אלא כדי 'שלא תשתכח תורת מתנות'. כלומר שלא יאמרו אנשים שאין צורך לתת מתנות מבהמת חולין, שהרי לא נותנים מתנות מהבהמה הזו הנמצאת אצל הבעלים ונראית כמו חולין. ואם כן אפילו בספק מעשר נצריך לתת מתנות מאותו הטעם, שלא יאמרו שאין צורך לתת מתנות מבהמת חולין. קא משמע לן שטעמו של רבי מאיר בגלל שהכהן בא עליו משני צדדין, וזה לא שייך במעשר ולכן במעשר הוא פטור.

קושיא: ומי מצית אמרת הכי? האם היה אפשר לחשוב שטעמו של רבי מאיר לחייב במתנות בספק בכור, בגלל שלא תשתכח תורת מתנות? והרי כתוב בסיפא

של המשנה 'שהיה ר' יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ורבי מאיר מחייב'. אם טעמו של רבי מאיר בגלל שלא תשתכח תורת מתנות, לא מובן מה אומר לו רבי יוסי! כי אפילו אם רבי מאיר מסכים עם דבריו, בכל אופן אנו מחייבים במתנות כדי שלא תשתכח תורת מתנות! (אלא בהכרח שרבי מאיר מחייב בגלל שהכהן בא עליו משני צדדין, ועל כך אומר לו רבי יוסי שאין לו טענה כזו כי עשו את שאינו זוכה כזוכה).

תירוץ: מהו דתימא: היה מקום לחשוב שאכן ר' מאיר מחייב מתנות אפילו בספק מעשר, משום שהוא מחייב בגלל שלא תשתכח תורת מתנות. והסיבה שהם מתווכחים על 'חליפין ביד כהן', כדי להשמיע לנו את כוחו של רבי יוסי שהוא פוטר אפילו במקרה שהכהן בא עליו משני צדדין (בגלל שעשו את שאינו זכה כזוכה)! אבל רבי מאיר עצמו סובר שחייב במתנות בגלל שלא תשתכח תורת מתנות. על כך קא משמע לן רב פפא שרבי מאיר מחייב בגלל שהכהן בא עליו משני צדדין, וזה דוקא בבכור, אבל בספק מעשר שאין לו טענה כזו רבי מאיר מודה שפטור ממתנות.

*

למדנו במשנה - מת אחד מהן, רבי טרפון אומר יחלוקו: אם מת אחד מהזכרים, לדעת רבי טרפון הכהן והבעלים יתחלקו בזכר החי.

קושיא: אמאי יחלוקו? ניחזי וכו': מדוע הם מתחלקים בזכר החי? הרי רבי טרפון אמר שהזכר השמן הולך לכהן והזכר הכחוש הולך לבעלים. ואם כן נבדוק מי הזכר שמת. אם השמן מת, הכהן הפסיד. ואם הכחוש מת, הבעלים הפסיד. תירוץ: אמר [רבי] **אמי חזר בו ר' טרפון:** והוא סובר שהכהן והבעלים חולקים בשווה בשני הזכרים.

*

למדנו במשנה - ר"ע אומר המוציא מחבירו עליו הראיה: כשמת אחד מהן.

אמר רבי חייא: המשל לשיטתו של ר' טרפון הוא, לשני אנשים שהפקידו אצל רועה בהמה, ומתה אחת הבהמות ולא ידוע של מי הבהמה שמתה. הרועה מניח

את הבהמה שנותרה בחיים ביניהם ומסתלק מהמקום, והם מתחלקים בשווה בבהמה הזו.

והמשל לשיטתו של רבי עקיבא הוא, לאדם אחד שהפקיד בהמה לשמירה אצל בעל הבית והניחה בעדר שלו, ואחת הבהמות שבעדר מתה, והם מתווכחים של מי הבהמה שמתה. ככזה מקרה המוציא מחבירו עליו הראיה. ועל המפקיד להביא ראיה שהבהמה של בעל הבית מתה, ואז הוא יקבל את הבהמה שלו.

קושיא: אלא במאי פליגי? ר' עקיבא פליג בשנים שהפקידו אצל רועה שמניח רועה ומסתלק? ור' טרפון פליג באחד שהפקיד אצל בעל הבית? וכי יתכן שרבי עקיבא ורבי טרפון חולקים על המקרים הללו?

תירוץ: אמר רבא ואיתימא רב פפא: אכן כולם מודים במקרים הללו. וכל המחלוקת במקרה שהספק בכור עומד בחצר של הבעלים, והכהן הוא הרועה של הבעלים ושומר על בהמותיו של הבעלים.

לדעת רבי טרפון הבעלים מקנה לכהן מקום בחצירו, כדי שהכהן יזכה בבכור מיד ברגע שהוא נולד. ונוח לו לבעלים לעשות מצוה בממונו, כלומר לעשות מצוה בגידול הבכורות בחצר שלו, ולכן הוא מעוניין להקנות את החצר שלו לכהן. וממילא מקרה זו דומה לשנים שהפקידו בהמה אצל רועה ומתה אחת הבהמות, שהרועה מניח את הבהמה החיה ביניהן ומסתלק, כי אף אחד מהם לא מוחזק בבהמה הזו יותר מחבירו. וכך גם כאן, הכהן והבעלים שותפים בחצר, וממילא אף אחד מהם לא מוחזק בספק בכור שנותר בחיים. ולכן אמר רבי טרפון ששניהם חולקים בו בשווה.

אבל **לדעת ר' עקיבא** הבעלים לא מקנה את החצר שלו לכהן, מכיון שהוא חושש שיגרם לו הפסד מכך. והיינו במקרה הנ"ל שיוולדו לו שני בכורים וימות אחד מהן, שאז הכהן יתחלק איתו בספק בכור שיוותר בחיים הנמצא בחצירו. ומכיון שהוא לא מקנה לו את חצירו, מקרה זה דומה לאחד שהפקיד אצל בעל הבית בהמה, ומתה אחת הבהמות, שאז הבעלים מוחזק בבהמותיו, ועל המפקיד שהוא המוציא מחבירו להביא ראיה. וכך גם כאן הבעלים מוחזק בבהמה, ועל הכהן מוטל להביא את הראיה.

מתני': שתי רחיליו שלא ביכרו, וילדו שני זכרים: אם כל אחת ילדה זכר, שני הזכרים ינתנו לכהן כי שניהם בכורים.

מקרה נוסף:

זכר ונקבה: אם אחת ילדה זכר והשניה ילדה נקבה, הזכר ינתן לכהן.

מקרה נוסף:

שני זכרים ונקבה: ואם שתיהן ילדו ביחד שני זכרים ונקבה אחת, ואנו לא יודעים מי ילדה את מי. זכר אחד ינתן לבעלים וזכר אחד לכהן. משום שבהכרח זכר אחד נולד ראשון והוא בכור. (אבל הזכר השני יתכן שנולד לאחר הזכר הראשון לבהמה האחת, או שנולד לאחר הנקבה לבהמה השניה).

ובמקרה כזה שאחד ניתן לו ואחד לכהן, יש את הפרטים הבאים:

רבי טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה, רבי עקיבא אומר משמנין ביניהן: כפי שביארנו למעלה. (לדעת רבי טרפון המשובח יוצא ראשון. לדעת רבי עקיבא הכהן נוטל את הכחוש, ועליו להביא ראיה כדי ליטול את השמן).

והשני ירעה עד שיסתאב. וחייב במתנות, רבי יוסי פוטר: כפי שביארנו למעלה. (טעמו של רבי מאיר משום שהכהן בא עליו משני צדדין. וטעמו של רבי יוסי מתבאר בהמשך המשנה, בגלל שהכהן קיבל את הזכר השני 'עשו את שאינו זוכה כזוכה' וממילא אין לו טענת שני צדדין).

מת אחד מהן, רבי טרפון אומר יחלוקו, ר' עקיבא אומר המוציא מחבירו עליו הראיה: כפי שביארנו למעלה.

מקרה נוסף:

שתי נקבות וזכר, או שני זכרים ושתי נקבות אין כאן לכהן כלום: אם שתי הרחלות ילדו ביחד שתי נקבות וזכר אחד, הכהן לא מקבל כלום. כי יתכן ששיתיהן ילדו את הנקבות ראשונות. וכן אם שתי הרחלות ילדו ביחד שתי נקבות ושני זכרים, הכהן לא מקבל כלום מאותה הסיבה.

מקרה חדש:

אחת ביכרה ואחת לא ביכרה, וילדו שני זכרים: יש כאן רק זכר אחד שהוא הבכור, ולכן אחד ינתן לו ואחד לכהן.

ר' טרפון אומר הכהן בורר את היפה, ר' עקיבא אומר משמנין ביניהן: לדעת רבי טרפון הבכור משובח יותר ממי שאינו בכור. ולכן הכהן מקבל את הזכר המשבוח יותר כי הוא הבכור.

והשני ירעה עד שיסתאב. וחייב במתנות, רבי יוסי פוטר. שרבי יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות, ורבי מאיר מחייב: כנ"ל.

מת אחד מהן, ר' טרפון אומר יחלוקו ר' עקיבא אומר המוציא מחבירו עליו הראיה: כנ"ל.

מקרה נוסף:

זכר ונקבה, אין כאן לכהן כלום: אם אחת ביכרה ואחת לא ביכרה, ואחת ילדה זכר והשניה נקבה. הכהן לא מקבל כלום, כי יתכן שזו שכבר ביכרה ילדה את הזכר, והמבכרת ילדה את הנקבה.